

A SZEGEDI „FEHÉRPÉNZEK”

A Tanácsköztársaság közigazgatási hálózatának kiépítése során elszigetelt terület marad Szeged városa. Az antant által odairányított francia csapatok a „szovjet” uralmánál néhány nap alatt véget vet. 1918. december 10-től 30-ig tartó megszállás ideje alatt ideözönlik minden olyan katonai és közigazgatási elem, amely menekülésszerűen hagyja el a Tanácsköztársaság területét. Hasonló helyzetbe kerül Arad is.

A proletárdiktatúra megdöntésére irányuló szervezkedések eme két melegágyában vált legerősebbé az ún. ABC néven ismert Antibolsevista Comité című szervezet, amelyből 1919. áprilisában az ellenforradalmi végrehajtóbizottság kristályosodik ki. Ennek hivatalos címe: Antibolsevista és Rendfentartó Comité Szegedi Végrehajtó bizottsága. Megalakulásakor azonnal csatlakozik a Bécsben működő Magyar Antibolsevista Comitéhez. A franciákkal történt megegyezéssel kezdi kiépíteni szálait s ütőkártyaként — az Aradon megalakult — Károlyi Gyula elnökletével az első ellenforradalmi nemzeti kormányként lép a politika színpadára. Mindaddig kezébe összpontosul minden ténykedés, amíg Horthy Miklós átveszi a fővezérletet és önálló parancsnokságként kezdi meg működését. Ezzel azután a szegedi kormány létalapja megdől. Rövid működése alatt egynéhány intézkedése között azonnal szerepet kap a minden hatalmi és politikai akciónak létkérdését, sikerét jelentő gazdasági alap előfeltételeinek megteremtése. A pénzügyi megalapozás egyúttal ellentámadás is a szovjetek gazdasági frontja ellen.

Ennek a szegedi kormánynak pénzügyi műveleteiről áttekintő képet rajzol Szigethy Vilmos (1942) tanulmánya, amely azonban nem tartalmazza a gyakorlatba ültetett pénzügyi műveleteket s köztük a „fehérpénzzel” kapcsolatos ténykedéseket.

Szervezetlenség, anyagi erőforrások nélküli s egyúttal végrehajtási erőtlenség s az egymásnak ellentmondó intézkedések következtében kisebb fanatikus csoportok túlkapásai jellemzik a kormány működését. A célt szentesítő, legkülönbözőbb úton egybehordott költségvetési keretnek csaknem felét jelentette a propaganda célra felhasznált összeg. Minket ez azért érdekel, mert ez volt az a tevékenységi alap, amely köré csoportosulnak a fehérpénzzel való, több kevesebb sikerrel végződő — minden törvényesség, nemzetközi jogszabályokat sértő pénzügyi műveletek. Ekkor alakul ki a szegedi fehérpénzek krónikája.

I

Még az Aradon megalakult Károlyi kormány Szegedre érkezése előtt, az ezt megelőző „kormányzó bizottság” pénzügyi programában szereplő pénzteremtés végső célja volt, hogy az országos méretűre tervezett szervezkedés, továbbá a Buda-

pest ellen vonulás anyagi eszközét biztosítsák. Károlyi kormány töretlenül magáévá teszi eme alapgondolatot és intézkedéseivel „törvényesíti” e kezdeti kísérleteket.

Az ellenforradalmi kormány pénzügyi alapjainak megteremtésére irányuló erőfeszítés megértéséhez szükséges ismerni, hogy milyen pénzügyi anarchia uralkodik az országban és méginkább Szeged városában. Somogyi Szilveszter, akkori polgármester, május 23-án feltárja a város anyagi helyzetét. Ismerteti, hogy a városban három, s az országban hatféle pénz forog. A 10 millióra tervezett, város által kibocsátott pénztárjegyek mellet az Osztrák—Magyar Bank fehérhátú 25 és 200 koronása keveredik a Tanácsköztársaság hasonló kiadású címleteivel, s a korábbi kékpénzzel együtt ömlik kifelé a városból, a környéken történő élelmiszervásárlásokért. A városi bankok fizetéseképtelenné válnak az országos pénzforgalomtól való elszigetelődés miatt. Ma már kevésbé ismeretes a kétféle fehérpénz közötti különbség. Az OMB 1918. okt. 27. keltezésű és 30-án forgalomba hozott 25 és 200 koronás címletű, Bécsben nyomott bankjegyek hátlapja a gyors nyomás miatt hullámos (Raster) vonalazású. E bankjegyek nem voltak azonos értékűek a Tanácsköztársaság által kiadott — kezdetben hullámos vonalazású, majd teljesen fehér, ún. símahátú — bankjegyeivel. Mi volt az oka ennek az értékkülönbségnek, amely annyi meddő intézkedésnek, politikai fegyvernek volt csírája?

Mindkét kiadásnak keletkezése körülményeiben leljük magyarázatát. Az OMB kiadásúknak volt fedezete s ez a külföld által elfogadott valutapénzként szerepelt. Az utóbbi, a Tanácsköztársaság kiadású, az OMB engedélye nélkül nyomott ugyanazon címleteknek nem volt fedezete, s a nemzetközi jegyzés nem tartotta nyilván. A külföldi követeléseket ezzel nem fizethette s csupán belforgalomra korlátozódott. E fedezet nélküli, símahátú papírpénz vásárlóértéke rohamosan csökkent és ez az emisszió váltotta ki a népies „fehérpénz” jelzőt. Mivel a lakosság be nem avatott többsége képtelen volt különbséget tenni a fedezett és fedezetlen bankjegyek között, mindekkettőt fehérpénznek látta s a számtalan rendelet ellenére is óvakodott az elfogadásától. Hiába nyúl a Tanácsköztársaság a végső eszközhöz, amikor június 5-én kiadott intézkedésével elrendeli az összes bankjegyek bevonását. A rendelet szerint az OMB 50, 100, 1000 és 10 000 koronás címletei június 30-án, a 10 és 20 koronások július 31-én, és az 1,2, 25 és 200 koronások megkülönböztetés nélkül dec. 31-ig elvesztik fizető eszköz jellegüket. Mindezeket kicserélni kívánják a postatakarékpénztári kiadásúakra. Az infláció megindulását képtelenek megállítani. A fizetőeszközül használt pénzek sorozatát zárja az ígért 1919. május 15-i keltezésű 5, 10, 20 koronás ún. postapénz, amelyet ugyan szívesebben fogadnak el, de kis mennyisége miatt elégtelen a szükséglet kielégítésére.

E hat féle pénznek más-más a vásárlóértéke. A pénzjegyek forgalmában érvényesül a Gresham-féle törvény, hogy a rossz pénz kiszorítja a jót a forgalomból. A közszükségleti javak ellenértékét mindenki kék pénzben követeli. Az államháztartás belföldi forgalomra szánt csupán fedezet nélküli fehérpénzzel fizet. A kékpénzt elrejtik. Ez annyira felkavarja a gazdasági életet, hogy megbénítja a kereskedelmet. A fővárosban és egyes vidéki centrumokban még lehet hatalmi szankciókkal elfogadtatni a fehérpénzt, de vidéken s a falvakban megtagadják az elfogadását. Cserekereskedelem alakul ki.

Szeged, bár nagyváros, ellentétben a többi vidéki várossal, sajátos gazdasági blokádjá gyűrűjébe kerül. A néhány napos tanácsköztársasági intézkedés után az antant által odairányított francia megszállás miatt pénzügyileg elszigetelődik. Az OMB szegedi fiókja elszakad bécsi székhelyétől. Kapcsolatait csak a francia megszálló csapat parancsnokságának és a Bánátot megszálló szerbek engedélyével szórványosan bonyolíthatja le. Értékküldeményeket csak a franciákon keresztül to-

HIRDETMÉNY

a fehérhátú bankjegyek felcseréléséről.

Az 1918. október 27-iki kelettel az Osztrák-Magyar Bank által kibocsátott 200 koronás és 25 koronás fehérhátú bankjegyek f. évi június hó 30-áig más bankjegyekkel felcserélhetők. Minthogy ez a felcserélés csak Wienben történhetik, felhívom Szeged város, Dorozsma, Algyő, Sándorfalva és Tápé községek közönségét, hogy az Osztrák-Magyar Bank által kibocsátott fehérhátú és a szegedi magyar Kormány által lebélyegzett 25 és 200 koronás bankjegyeket felcserélés céljából f. évi július hó 3-áig bármelyik szegedi pénzügyintézetnél vagy bankkezegeknél szolgáltatassák be. A bankjegy tulajdonosa a beszoigáltatandó bankjegyekről egy jegyzeket köteles kiállítani, amelyen a bankjegynek sorozat- és sorszámai feljegyezve vannak és e jegyzeket nevalírásával és lakásának megjelölésével is tartozik ellátni.

A pénzügyintézet illetve bankkegek a beszoigáltatási jegyzéssel egyező ellmérvényi kötelesek a féinek kiszoigáltatni.

A beszoigáltatott bankjegyeknek más törvényes bankjegyekkel való felcseréléséről Szeged városa a pénzügyintézetekkel és bankkegekkel együtt fog gondoskodni a lehető legrövidebb idő alatt, amelynek megtörténte után a bankok az ellmérvény ellenében a Wienből hozott bankjegyeket féleiknek kifogják szoigáltatni.

Ezzel a fehérhátú lebélyegzett bankjegyek forgalmát is területünkön megszüntetjük és a lebélyegzés hamisításának elejét vesszük.

Szeged város tanácsának 1919. június 23. t. ö.

Dr. Somogyi Szilveszter

polgármester.

1. ábra

A MAGYAR NEMZETI KORMÁNY 3—1919
M. E. számú rendelete.

Az Osztrák-Magyar Bank bankjegyeinek lebélyegzése.

A magyar nemzeti kormány a háboru esetére szölo kivételes intézkedésekröl alkotott törvényes rendelkezések alapján a következöket rendeli:

1. §.

A magyar nemzeti kormány elrendeli a Szeged város, Kiskundorosma, Algyő és Tápé községek határában található összes 200 és 25 K-ás Osztrák-Magyar bankjegyek lebélyegzését.

2. §.

A rendelet végrehajtásával a magyar pénzügyminiszter bizatik meg.

Szeged, 1919 június hó 12-én.

A magyar nemzeti kormány nevében:
gróf Károlyi Gyula s. k.
miniszterelnök.

2. ábra

3. ábra

4. ábra

5. ábra

6. ábra

7. ábra

8. ábra

9. ábra

vábbíthatja. A szerb megszállás alá eső területekről élelmiszerhez nem jut a város, holott ez volt legnagyobb beszerzőterülete. Pénzhiány fojtogatja a város életét.¹ Szeged város 1918. dec. 1. keltezésű városi pénztárjegyei csak aprópénzhiányt kísérelte leküzdeni. Az ellenforradalmi nemzeti kormány egyelőre nem lát biztosítékot az első kiadású, kis kapacitású városi pénztárjegyek felhasználásában. Szeged város is hiába kíséri meg kiáltványával biztosítani az OMB hullámoshátú bankjegyeinek elfogadását.

Somogyi polgármester május 23-án javasolja a városban levő OMB fehérpénzeknek Bécsben való becserélését és addig Károlyi Gyula a minisztertanács június 9. ülésén indítványozza, majd jóváhagyja a Szegeden forgalomban levő valamennyi fehérpénz lebélyegzését, mondván, hogy ezzel elejét lehetne venni a szovjet pénz elszaporodásának, ami viszont a szovjet kormány hatalmának, erejének csökkenését jelenti² (2. ábra). A lebélyegzés azért is szükséges, hogy a régi érvényes bankjegyek elfogadtatása Délvidéken is biztosítva legyen. Június 14-én megjelenik Solymossy pénzügyminiszter rendelete, amelyben a 25 és 200 koronás bankjegyeket mindenki köteles a kijelölt beváltóhelyeken lebélyegeztetni. Június 15-től kezdődően megszűnik annak forgalma. Június 24-én két nappal meghosszabbítja a lebélyegzéssel foglalatostkodó hivatalok működését.³

A pénzlebélyegzésnek van azonban egy a priori háttere, amire a minisztertanács jún. 14-i jegyzőkönyv irányítja a figyelmet. Az ellenforradalmi kormány ténykenykedésének ellensúlyozására a város proletáriátusa sztrájkok szervezésével válaszol. A jegyzőkönyv 2. pontja szerint „Kereskedelemügyi miniszter jelenti, hogy a francia parancsnokságnak általános sztrájk esetére az alábbi intézkedéseket javasolja:

- a) a szovjet pénz azonnali lebélyegzését;
- b) a francia katonarendőrség sürgős felállítását;
- c) a munkásvezérek letartóztatását.

A javaslathoz a francia főparancsnokság hozzájárult.” (Kelemen p. 270).

Az ellenforradalmi kormány ügyiratai között ismeretes 12 szegedi banknak a neve, amely akkor a város területén működött. Pénzügyminiszter rendeletileg intézkedik a lebélyegzésre jogosító bankokról.⁴ Ezek: a Kereskedelmi és Iparbank, Kézművesbank, Szegedi Bankegyesület, Szeged Csongrádi Takarékpénztár (Pecsétjeik: 4—7. ábra).

Egyidőben utasítja a szegedi posta- és távíróhivatalt, szegedi állampénztárt, Algyő községi előjáróságot is. Jún. 18-án még felhatalmazza a MÁV Üzletvezetőséget.⁵

A lebélyegzéshez fűződő remény csak töredékesen valósul meg. Az egy hónapos felülbélyegzési időszak alatt hamarosan intézmények, hatóságok és magánosok kezdik hamisítani a felülbélyegzéseket.⁶

Molnár Ernő rendőrezredes egy széles körű pénzhamisításról szóló jelentésében értesíti a pénzügyminisztert, hogy a rókusi temetőben éjszakánként valamelyik bankból kicsempészett bélyegzőgéppel nagy mennyiségű fehérpénzt bélyegeznek le.⁷ Az államrendőrség lanyha nyomozását jellemzi, hogy a további iratokban kohol-

¹ Szeged és Vidéke, 1919. IV. 25. — Kelemen p. 76.

² Jegyzőkönyv 1919. VI. 9, 11. — Kelemen p. 253, 261.

³ Hiv. Közlöny, Szeged, 1919. VI. 20.

⁴ Hiv. Közlöny, Szeged, 1919. VI. 19.

⁵ Országos Levéltár, K. 286. cs. 184.

⁶ Jegyzőkönyv, 1919. VI. 16. — Kelemen p. 370.

⁷ O. L. K. 286. cs. 215.

10. ábra

11. ábra

mánynak minősíti a jelentés tartalmát. Hogy mennyi része volt a koholmány hiedelmének, avagy mennyi része lehetett a rendőrségen beépült kommunisták tevékenységének, arra választ egyelőre nem kapunk. Bár ez utóbbi feltételezhető, hiszen a szovjet hírszolgálat kitűnően működött. Erről szól egy miniszterelnöki intézkedés, hogy a minisztérium portája újabban köteles minden belépőt igazoltatni, mert az eddigi tapasztalatok szerint a szovjetek háborítatlanul ki-be járhatnak.

Még sem lehetett alaptalan az illegális bélyegző használata. Az ellenforradalmi nemzeti kormány külügyminisztériumi tájékoztató orgánumának kivonatos körirata szerint Dorozsma község katonai parancsnoksága birtokában van egy bélyegzőnek és azt eredményesen használja.⁸ Az Orsz. Levéltár ellenforradalmi kormány ügyiratai között számtalan lebélyegzési hamisításról tájékozódhatunk. Ezek között érdekes a Szeged Rókus Kórház szövegezésű 200 koronás lefoglalása. Oldalszámra terjed a felállított nemzeti hadsereg ételmezési bevásárláskor lefoglalt hamis felülbélyegzésű 25 K-ás nyomozási adatai.

A napirenden levő hamisítási botrányok ellensúlyozására a szegedi pénzügyminiszter június 21-én elrendeli a vizes bélyegzők naponkénti, saját kezéhez való beszolgáltatását.⁹

A könnyen hamisítható gumi felülbélyegzést (3. ábra) felváltja a szárazbélyegző (8. ábra) használatának bevezetése.¹⁰ Solymossy intézkedésére a már nedvesbélyegzővel ellátottakat is felülbélyegzik. A lebélyegző intézmény nevével ellátott szárazbélyegzők a pénzjegyek alsó jobb negyedére kerülnek. Ezek szerint előfordul több felülbélyegzéssel ellátott fehérhátú bankjegy. A már közölt felülbélyegző szervek közül máig ismeretlenek Algyő község előljáróság, MÁV Üzletvezetőség kirendeltség, Szegedi Hitelbank, Szegedi posta- és táviróhivatal és Tápé község előljáróság-nak szárazbélyegzővel ellátott bankjegyei.

Az OMB Főintézetével történt tárgyalások eredményeként sikerült oly megállapodásra jutniok, hogy az 1918. okt. 27. keltezésű OMB kibocsátású (1—1999 sorozatú 200 és 1—2999 sorozatú 25 K-ás) bankjegyeket július 30-áig kékpénzre becserélik (9. ábra). A hirdetmény szerint a fehérhátú bankjegyek forgalmát beszüntetik és ezzel a hamisításnak elejét veszik. A végrehajtás következménye egy olyan bonyodalom, amely megakadályozza a kitűzött cél elérését. A lebélyegzéseknél nem tettek különbséget az OMB és Tanácsköztársaság kiadású fehérpénz között. OMB csakis a saját kiadású, fedezettel bíró 25 és 200 koronás bankjegyeit kívánja becserélni. A másik emisszióért feleljen a Tanácsköztársaság, — hangoztatja, továbbá megállapítja, hogy „ez utóbbi ún. szovjetpénzek nem is bankjegyek, hanem alapjában véve hamisítványok”.

Az újonnan alakult kormány pénzügyminisztere utasítja a szegedi bankokat, hogy kifizetéseket csakis tanácsköztársasági pénzekkel, a bevételeket OMB kiadásúakkal végezze. Tartssa vissza ez utóbbit és szolgáltatassa be a pénzügyigazgatóságának. Így kíván megszabadulni a birtokában levő felülbélyegzett „hamisítványoktól”.

A labilis alapon nyugvó pénzforgalomra jellemző a minisztertanács július 16. jegyzőkönyve: „Belügyminiszter régi ún. kék bankjegyek kiutalását kéri, miután a vásárlásokat csak ilyenekkel tudja eszközölni”.

Ezzel egyidőben tárgyal Szeged város polgármesterével, hogy az eddig kibocsátott hét millió korona névértékű, 1919. VIII. 1. keltezésű városi pénzen kívülit még 3 millióval tetézzék¹¹ s azt a város alá tartozó területeken a Kormányzósági

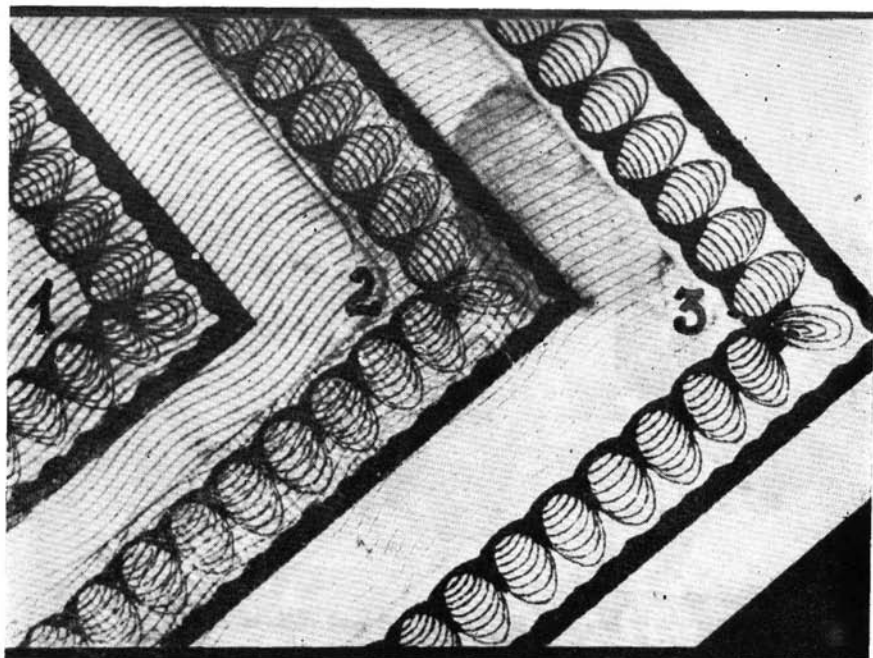
⁸ O. L. K. 286. cs. 743.

⁹ O. L. K. 286. 223.

¹⁰ Hiv. Közlöny, Szeged, 1919. VI. 26.

¹¹ Hiv. Közlöny, Szeged, 1919. VII. 31.

12. ábra

Bizottság alatt álló és további fennhatóság alá kerülő területeken ezt mindenki tartozzék elfogadni. Mindezt Budapest elfoglalásakor 10 milliót a városnak viszatérít.¹²

Ugyanakkor tervezetet készít egy új állampénztárjegy kibocsátására, amely az OMB bankjegyeivel egyenértékű fizetőeszköz lenne¹³ s „amelyek részbeni fedezetül a szegedi bankjegyeket (kasszába) bevonnák”. Ezzel kívánja megteremteni az állami szükségletek, az új nemzeti hadsereg szervezését, fenntartását, vagyon- és személybiztonság helyreállításának biztosítását. Annál is inkább, mert az OMB végnapjait éli, tehát szükséges egy új állami intézet felállítása. Azonban az OMB Szegedi Fiókja a bécsi Főintézet törvényes privilégiumára hivatkozva tiltakozik az állampénz kibocsátása ellen. Károlyi Gyula a „rendíthetetlen tekintélytisztelettel” meghajol az érvelés előtt és a tervet elejti.¹⁴

II

1919. augusztus 3-án repülőgéppel érkező hír szerint Kun Béla kormánya széthullott. A fehérpénzek szegedi története ezzel azonban nem ér véget. A nemzeti kormány szegedi kéréséleteiben történik egy olyan közjáték, amelynek tárgyi bizonyítékaira most bukkantunk. Az idevonatkozó levéltári adatok ismeretével válik érthetővé keletkezésük.

¹² Kelemen p. 571.

¹³ Kelemen p. 290, 295. — Hiv. Közlöny, Szeged, 1919. VII. 3. — O. L. K. 286. cs. 163.

¹⁴ Jegyzőkönyv, 1919. VII. 28. — Kelemen p. 410.

E tárgyi bizonyítékok olyan fehérhátú 200 koronás bankjegyek, amelyek számozatlanok, alapnyomat, hátlapli hullámvonalazás nélküliek és az előlapi széles felső margójukon zöldszínű feliratok elárulják propaganda jellegüket. A papírpénzek értékét rontó, bomlasztó hatású szövegezést nyilvánvalóan az ellenforradalmi kormány tevékenységéből kell származtatni.

Kertay Viktor, szegedi m. kir. pénzügyi titkár kézírásos „tanúsítványa” némi képp megvilágítja eme pénzutatnak keletkezésének hátterét. Mint írja, ezeket azért nyomtatták, hogy a szovjetek fennhatósága alatt álló országrészekre repülőgépről szétszórják, s az amúgy is csökkenő vásárlóértékét, hitelét aláássák. Ezeket egyik szegedi nyomdában készítették. Az akció végrehajtására nem került sor, mert azt a francia katonai parancsnokság megakadályozta és a készletet megsemmisítette. „Ezt nevezik a pestiek pénznek!” „Te csaltál meg, nem én téged!” „Vakulj magyar!” „Ilyen papírért harcoltok ti!”

E négyféle felíratú — ezideig egyetlen példányban ismeretes papírpénz-utánzatok kivitelezése igen primitív (9. ábra). Figyelmesebb vizsgálat után a könyvmatos rajzolata eltér az OMB azonos mintáitól.

A propaganda célzatú utánzatokon kívül ismeretes egy másik 200 koronás. Ennek előlapja alapnyomatos (10. ábra). Hátlapján kézírásos három jelmondat olvasható. Belőlük egy azonos „Vakulj magyar!” szövegű. A másik kettő: „Katonák ezzel fizetnek titeket?” „Ezzel fizetnek a pestiek titeket!” szövegű.

Eme egykorú feljegyzés szerint létezhetett ilyen margószövegű példány is.

Ismeretes a papírpénzek propaganda célra való hatásos erejű felhasználása. Köz- és magángyűjteményekben számtalan példány mutatja ilyen értelmű múltjukat. Egy magángyűjteményben (Nagy Sándor) levő 200 koronás fehérpénz hátlapján olvasható „NEMZETI PROPAGANDA BIZOTTSÁG” hosszú és körbélyezőjének lenyomata (11. ábra). Ez a példány adja az előbbi problémához az újabb tárgyi bizonyítékot. Mindkét 200 koronás alapnyomata és rajzolata egyezik s egyúttal eltér az OMB eredeti kiadástól. Mindkettő tehát más nyomóköről készült.

Az egymás mellé helyzetett 200 koronások vizsgálata alapján az eltérés szembezőköen durva (12. ábra). Az 1-es jelzésű az OMB eredeti könyvmatos kliséje után készült. A 3-as jelzésű a Szegeden előállított, alapnyomat nélküli. Mindkettő jobb felső sarkának meconograph ívrendszerét vizsgálva szembetűnik az eredetinek szélesebb ívelése, az utánzatnak karcsúbb kiképzése. Ez utóbbinál a második hurok felső ága hibásan kettőződik, míg az eredeti síma lefutású. Továbbá, a sarokíveléstől balra levő hurokrendszer vonalszáma sem egyenlő. Az eredetinél 8, az utánzatnál 10 ívelés olvasható. Bárhol végezzük az összehasonlítást, hasonló eltérésekhez jutunk. A szegedi példányok tehát későbbi és újrajzolt könyvmatos készítmények.

E propaganda célzatú 200 koronások indokoltá teszik keletkezésük hátterének feltárását. Szigethy munkáját tanulmányozva, a szegedi kormány pénzügyi keret felhasználásának — propaganda célra való kiemelt költségek többszöri említésén kívül, semmi utalás sincs egy ilyen szerv működésére. A szegedi ellenforradalmi kormány az Orsz. Levéltár-ban hozzáférhető okmányaiban és Kelemen idézett munkájában adatok, okmányok igazolják a NEMZETI PROPAGANDA BIZOTTSÁG működését. Néhány eredeti okmány éppen a fehérpénz elleni akció kulisszatitkaira nyújt hiteles adatot. Ismeretessé vált tehát egy olyan szervezet, amely az ellenforradalmi kormány egyik végrehajtó szerveként — többek között — céljául tűzte ki a fehérpénz hitelének propaganda eszközzel való tönkretetését.

E csoport felállításának és működésének körülményei időrendi sorrendben a következőkben összegezhető. 1919. június 7-én Károlyi miniszterelnök levelében értesíti miniszterét, hogy a propaganda bizottság tagjainak verbuválásakor milyen

szempontok szerint járjon el. Tisztviselők, lelkészek, tanítók, jótékony egyesületi tagok, művészek stb. bevonását javasolja. Működésükért napidíj illeti őket.¹⁵ 1919. július 14-én minisztertanácsi jegyzőkönyv 9. pontjában a miniszterelnök bejelenti a szervezet megalakulását, vezetőjének hatáskörét, javasolt személyét, irányítás keretét.¹⁶

A szegedi ellenforradalmi kormány felszámolására delegált bizottság összegező jelentése világosan körvonalazza a propaganda bizottság működését. A propaganda akció célja volt a „sajtó és nyilvánosság minden egyéb eszközével odahatni, hogy külföld Magyarországot és a magyarságot kedvezőbb színben lássa..., bizonyítani, hogy hogyan hamisítják meg a statisztikai adatokat stb.”¹⁷

A kérdéses papírpénzekkel kapcsolatos tevékenységnek első nyoma 1919. június 15-én kelt, pénzügyminiszterhez szóló beadványban olvasható.¹⁸ A pénzlebélyegzés során forgalomból kivont példányokat kérik, hogy azokat bomlasztó célzatú szöveggel ellátva repülőgéppel szórják szét a szovjet fennhatóságú területeken. Az okmányon olvasható a pénzügyminiszter „Tudomásul vétetvén, irattárba teendő; a pénzek bevonva nem lettek, tárgytalan” záradéka.¹⁹

Mivel a propaganda bizottság nem juthatott a bevonásra — nem került fehérhátú papírpénzekhez, keresztül vitte annak nyomdai úton való utánzását. Ekkor készülnek az alapnyomat nélküli, primitív kivitelezésű, margószövegezésű nyomatok. Kertay által említett ragasztott szalagú szövegezés változata is valószínű. A 9. ábrán közölt, zöld betűkkel nyomott csíkok ilyen felragasztási célra készülhettek.

Közben a szegedi kormányt felszámoló bizottság tudomására jut az eléggé előrehaladott akció. Időszerűtlensége miatt a francia megszállócsapat karhatalma igénybevételeivel leállítja. A köklösét a jelentéshez csatolva, a készletnek megsemmisítésével felszámolódik az egész, csaknem végrehajtható művelet.

A megmaradt példányok és Kertay hiteles tanúsítványát kiegészítő okmányok körvonalazzák az ellenforradalmi propaganda célratörését.

III

A szegedi fehérpénzek történetének van még egy kevésbé tisztázott szakasza. A jelenlegi hiányos ismeretekre támaszkodva is feltételezhető a szegedi ellenforradalmi kormány pénzhamisítási akciója.

A primitív kivitelezésű, jelmondatokat tartalmazó 200 koronás fehérpénzek mellett említettünk egy alapnyomatos, ugyancsak eltérő rajzolatú, de megközelítő hűségű 200 koronás létezését. Ezek a számozatlan példányok is Szegedre vezetnek.

Ha a propaganda jelmondatos példányait tüzetesen összehasonlítjuk az alapnyomatos 200 koronással, illetve az eredeti OMB nyomattal, a már vizsgált motívumok (12. ábra) egyeztetése során a 2-es és 3-as, tehát mindkét utánzatnak minősített példányok azonos köről készültek. Amíg a propaganda bizottságnak tulajdonított alapnyomat nélküliek, addig a szegedi kormány hamisítványainak minősített példányok alapnyomattal bíró és ugyancsak számozatlanok.

A Dél-Magyarország 1951. augusztus 5. számában megjelent a Szegedi Napló egykori tulajdonosának vallomása s ez alátámasztja az alapnyomatos 200 koronások

¹⁵ O. L. K. 286. cs. 74.

¹⁶ Jegyzőkönyv, 1919. VII. 14. — Kelemen p. 266.

¹⁷ Kelemen p. 515—517.

¹⁸ O. L. K. 286. cs. 108.

¹⁹ O. L. K. 286. cs. 1272.

származtatásának eddigi feltevését. Engel Vilmos nyilatkozata szerint a szegedi kormány tagja Eckhardt Tibor, mint a Károlyi kormánynak sajtófőnöke megrendelte nyomdájában a 200 millió korona értékű fehérhátú bankjegyet. Ennek könyvomas kliséjét a jónevű Barsilich János grafikus készítette. A nyomáshoz szükséges engedély okirat huzavonája közben az erőszak hatására készülő példányokat Bard francia helyőrség hadnagya lefoglalta. Kliséjét elkobozta és végül a szegedi múzeumnak ajándékozta. Ez a pénzhamisítás kudarcba fulladt.*

Ambrus Béla

IRODALOM

- Kelemen Béla*: 1923. Adatok a szeged ellenforradalom és szegedi kormány történetéhez (1919). Naplójegyzetek és okiratok. Szeged, pp. 600.
- Kupa Mihály—Ambrus Béla*: 1963. Magyarország papírpénzei II. p. 8—12.
- Kupa Mihály—Ambrus Béla*: 1966. Magyar felülbélyegzések az Osztrák—Magyar bank bankjegyein (1918—1920). Érem, 22. pp. 315—328.
- Szigethy Vilmos*: 1942. A szegedi kormányok pénzügyei. Szeged, pp. 64.
- A magyarországi pénzügyi népbiztosság Pénzintézeti Közleményei. I. 1919. 10. sz. Hivatalos Közlöny. A magyar nemzeti kormány hivatalos lapja. Szeged, 1919. I. évf. Országos Levéltár, K. 286. cs. Szegedi ellenforradalmi kormány okmányai.
- Ur György*: 1959. Pénzt hamisítanak a horthysta tiszt urak. Dél Magyarország, VIII. 5. A papírpénzek gyűjtői: Ambrus Béla, dr. Kupa Mihály, Nagy Sándor Budapest.

* Megköszönöm dr. Csongor Győző, dr. Dózsa György, dr. Kupa Mihály, Lakos János és Nagy Sándor készséges adatközléseit.